

Горан Б. Милошевић

Криминалистичко-полицијска академија

Драган М. Цветковић

МУП Републике Србије – Полицијска управа за Град Београд

УТИЦАЈ ФИНАНСИЈСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА НА ПОЛИТИЧКИ АМБИЈЕНТ*

Сажетак

Финансијски криминалитет представља спектар криминалних активности са тешким последицама на економском, политичком, безбедносном и социјалном плану. Овим видом криминалитета не само што се подрива привредни и монетарни систем, него се нарушава политичка стабилност и безбедност земље, и врши утицај на друштвене односе на националном и међународном плану. На овај начин долази до ширења економске неједнакости, смањују се шансе да у земљу уђу директне стране инвестиције, смањује се стопа привредног раста и отежава стварање стабилног демократског друштва, правне државе и тржишне привреде, смањује се поверење грађана у државу и њене институције и уопште долази до кризе вредносно нормативног система. Циљ рада је да укаже на основне карактеристике овог вида криминалитета и на ефекте које услед тога наступају по читаво друштво, са посебним освртом на политички амбијент.

Кључне речи: финансијски криминалитет, прање новца, политички амбијент, политичка стабилност, савремено друштво.

* Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*. Пројекат финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под бројем 179045.

Свако друштво без обзира на степен развијености привреде, облик друштвеног уређења, друштвено-економске односе и слично, прате и одређене негативне појаве, које се могу испољити на различите начине и у разним облицима. Финансијски криминалитет је свакако израз и одраз девијације у друштву, који путем нелегалних финансијских трансакција легализује незаконито стечен новац и инфилтрира се у новчане и привредне токове, с циљем контролисања одређених економских и политичких процеса.

Обим и динамика финансијског криминалитета у савременом друштву поприма такве облике и форме да он све више представља фактор који угрожава привредни, политички и друштвено-економски развој развијених привреда и земаља у развоју. Овај вид криминалитета може се посматрати према обиму и тежини последица односно штета (посебно финансијских и социјалних), али и према одређеним политичким процесима који у међусобном деловању могу резултирати дестабилизацијом друштва. Од обима, динамике деловања и односа државних органа и институција зависи и могућност прикривеног деловања финансијског криминалитета у правцу стварања услова контролисања одређених економских и политичких процеса у једној државној заједници, али и шире у регионалним и међународним оквирима.

Глобализација пружа нове прилике за вршење различитих активности, па и активности у сфери криминалитета. Наиме, у најновијим економско-политичким условима, где долази до укрупњавања капитала, брисања државних граница, масовне употребе електронских средстава за комуникацију, трансфера новца, али и тежње да на глобалном нивоу владају центри економске моћи, јављају се и најопаснији видови криминала, праћени настојањем да се оствари и политичка моћ, односно моћ утицаја и креирања свих токова у услова делатности у једном друштву.

У савременом друштву, везе између легалног - илегалног бизниса и света политике постају веома чврсте. Новац као израз економске и сваке друге моћи, одувек је био израз снаге у борби за интерес и власт. Отуда, новац, та финансијска моћ, без обзира на изворе легалност стицања те моћи, посматрана кроз крајњи циљ, јесте услов и претпоставка остварења и политичке моћи. Зато, та веза између финансијске и политичке моћи често постаје „бермудски троугао“ у којем људи лако губе „компас“ и орјентацију у времену и простору, заборављајући и најелементарније скрупуле и моралне норме.¹⁾

1) Тањевић, Н. (2011) «Друштво као жртва носилаца економске и политичке моћи», *Темид*, јун 2011, стр. 23-40.

Посматрајући историјске аспекте промена друштвено-економског, политичког и правног амбијента одређене државе и народа, несумњиво је, да користећи своје механизме деловања финансијски криминалитет оставља трајне и разарајуће последице по државу и друштво. Ове појаве изобличавају политички амбијент као свесну и планску делатност политичких субјеката као што су држава, политичке партије (странке), класе, друштвене групе и разне политичке и друштвене организације (синдикати, удружења послодаваца, стручна и слична удружења, невладине организације и друге институције и удружења),²⁾ у политичке облике и форме које служе интересу и циљевима носилаца нелегалних активности у датој државној заједници.

КОНЦЕПТ ФИНАНСИЈСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Све друштвене појаве, било да су прогресивне или назадне, настају, мењају се и престају да постоје под одређеним политичким, економским, историјским и другим друштвеним условима. То се односи и на криминалитет, односно на све облике незаконитог понашања појединаца и група у једном друштву.

Криминалитет, као друштвено негативна, масовна и динамична појава, не познаје границе између држава, па ни између континената. У основи сваког облика криминалитета јесте незаконито стечена добит. Стечену добит која потиче од криминалних радњи извршиоци настоје да легализују и оплоде кроз различите облике новчаних трансакција.³⁾ Поједини облици криминалитета за свој настанак користи повољне друштвено-политичке и економске услове у датом друштву, прилагођавајући се ситуацији не само унутар једне земље, него и на међународном плану. Они попут живог организма имају способност да се стално развијају, добијају нове форме, да се све више интернационализује и попримају облике транснационалног организованог криминалитета.

Наведене карактеристике криминалитета, свакако су и одлике финансијског криминалитета, који својим деловањем на националном и међународном нивоу, може бити значајан чинилац угрожавања безбедности. Савремени концепт под финансијским криминалитетом подразумева криминалне активности којима се

2) Теофиловић, Н. (2007) *Корупција и/или Политика*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 49-50.

3) Милошевић, Г., Кулић, М. (2011), „Улога фискалног система у креирању политичког капацитета Србије“, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд 2011, стр. 111.

напада имовина и којима је крајњи циљ стицање материјалног добра или неких других користи независно у којим облицима и у којим вредностима. У пракси се сусрећу најразличитији појавни облици финансијског криминалитета, као што су: прање новца, сива економија, компјутерски криминал, фалсификовање новца, финансијске преваре, корупција и слично.

Ови појавни облици се брзо мењају и тешко откривају. Подручје одвијања ових криминалних активности је веома широко и присутно у свим облицима привређивања. Финансијски криминалитет подразумева све економске и финансијске делатности појединца, групе, организације, па чак и држава, које имају за циљ и последицу угрожавања финансијског и монетарног система једне земље. Полазећи од становишта, да монетарну и фискалну политику креира држава, односно Влада и централна банка, намеће се питање утицаја финансијског криминалитета на функционисање државних институција у целини и појединачно.

Имајући у виду чињеницу да иза сваке друштвене појаве, без обзира на то да ли је прогресивна или назадна, стоје одређени људи, односно групе људи или њихове организације,⁴⁾ проистиче и закључак да учиниоци кривичних дела из области финансијског криминалитета нису «обични» криминалци (ситни лопови и слично). Ради се о људима који свесно и плански врше криминалне радње у циљу прибављања противправне имовинске користи. Жртве могу бити појединци, привредни субјекти, влада, и читаве економије одређене друштвене заједнице.

Тежи и сложенији облици финансијског криминалитета, не могу се, или се веома тешко могу извршити појединачно, односно изоловано од других видова финансијског, или класичног криминала, а понекад су праћени и различитим облицима утицаја политичког чиниоца. Управо зато, финансијски криминалитет мора бити посматран као системска активност, у пуном контексту њихових појединачних или организованих економских, финансијских,⁵⁾ правних и политичких аспеката.

Присутност одређених појава овог вида криминалитета огледа се пре свега у најдиректнијим облицима угрожавања финансијске сфере једне земље, или групе држава, путем прања новца, сиве економије, корупције, фалсификовања новца, финансијске преваре и осталих облика овог вида криминалитета. Отуда, крими-

4) Теофиловић, Н., (2007), нав. дело стр. 48-49.

5) Милошевић, Г. „Евазија пореза“, *Наука – безбедност - полиција*, бр. 2/2006, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 67.

налну делатност овог типа, карактерише висок степен друштвене опасности, бруталност и инвентивност метода, као и циљ који се састоји у прибављању противправне имовинске користи, односно остваривању профита.

Финансијски криминал се врло ефикасно и брзо везује за све облике криминалитета, па и организовани криминал и тероризам. У корелацији са наведеним облицима криминалних активности, сам проблем финансијског криминалитета постаје још актуелнија и опаснија делатност и за најразвијеније економије света. Организовани облик финансијског криминалитета има своје место у друштвеном систему као организација која рационално максимизира профите вршећи незаконите услуге и прибављајући законом забрањене производе тражене од чланова ширег друштва у коме живе, да би тако остварен профит у виду свежег капитала одлазио у легалне послове.⁶⁾

Сва новчана средства (готовина и електронски банковни трансфери) или њихови сурогати као и немонетарна имовина, као што су покретна роба и некретнине, који се генеришу непосредно или посредно из кривичних акција (или су намењени за реализацију оваквих активности), су предмет нелегалних трансакција, односно прања новца. Циљ трансформације је да се прање незаконитих кривичних средства обавља у форми легалног трансфера. На овај начин, кроз различите форме и облике трансакција, остварује се системска трансформација, микс трансфера и конверзије, те се тиме прикрива право порекло и природа инкриминисаних објеката.⁷⁾

Прање новца као вид финансијског **криминалитета**, због својих специфичности, значајно се издваја од других видова. Пре свега, прање новца је криминална активност који је деривативан по својој природи. Не може бити прања новца без претходног извршења неког другог кривичног дела. Међутим, **поред тога, што представља последицу претходно извршеног кривичног дела, прање новца представља и полазну основу за будуће криминалне активности.** Дакле, прање новца је процес који подразумева постојање илегалних извора прихода, који се коришћењем великог броја финансијских трансакција, приказују као да потичу из легалних извора.⁸⁾

6) Donald Cressev, D. (1969) *Theft of the nation*, Harper Colophon Books, Harper & Row Publishers, New York, Evanston and London, стр. 72.

7) Schneider, F. (2008) „Money laundering and financial means of organised crime: some preliminary empirical findings“, *Global Business and Economics Review*, vol. 10, no. 3.

8) Schroeder, R. W., (2001), „Money laundering: A global threat and the international community response“, *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol. 70, Washington, стр. 2-3.

Из овога следи да је прање новца повезано са криминалним активностима које га стварају, али и које га користе као финансијску базу за наставак криминалних радњи. У том смислу се прање новца може посматрати као мултипликатор криминалних активности. Као такво, оно чини криминал исплативим, јер омогућава прекршиоцима да попут инвеститора пласирају приход из свих својих нелегалних извора. Према *Quirk*-у, постоји инфицирана (заражена) продукција услед повређивања закона, јер кад је један аспект закона срушен, други ће ићи још лакше.⁹⁾

ПОЛИТИЧКА МОЋ, ПОЛИТИЧКИ АМБИЈЕНТ И ФИНАНСИЈСКИ КРИМИНАЛИТЕТ

Политичка моћ

Између моћи и политике постоје јаке и готово нераскидиве везе. У стручној јавности, та чињеница одавно је постала позната и више је нико не доводи у питање. Да би се однос између моћи и политике потпуније сагледао и боље разумео неопходно је најпре појаснити појам, структуру и потенцијалне изворе моћи. Након тога, лакше ће се објаснити и улога моћи у процесу креирања политичког амбијента.

Појам и дефиниција моћи

Моћ се може дефинисати на различите начине. Многи је схватају као способност оних који је имају да остваре оно што желе. Има и оних који сматрају да моћ подразумева промену понашања инфериорног учесника у односу на појединца или појединце који у односу на њега имају одређену моћ.

Моћ је способност појединца или групе да наметне своју вољу другима, без обзира на могући отпор.¹⁰⁾ У теорији су присутна два облика моћи и то: структурални и културални. Разликују се, како по основи и извору, тако и према механизму њиховог стварања. *Структурална моћ* проистиче из способности појединца или групе (формална организациона јединица или неформална група) да контролише ретке или критичне ресурсе у организацији. Способ-

9) Quirk, P.J. (1997) „Money Laundering: Muddying the economy“, *Finance & Development*, 34 (1), стр. 19.

10) Јовановић, М., Живковић, М., Цветковски, Т. (2007) *Организационо понашање*, Мегатренд универзитет, Београд, стр. 124.

ност контролисања критичних ресурса, појединац, односно група има захваљујући позицији у организацији која им то омогућује.

Ко контролише наведене ресурсе све остале субјекте доводи у зависан положај, јер не могу на други начин да обезбеде такве ресурсе. Треба имати у виду да се критични ресурси јављају у врло различитим облицима. Примера ради, могу се појавити у виду новца, информација, познанства или приступа одређеним људима итд. Будући да појединац или група, који контролишу критичне ресурсе, имају јединствену прилику да другима у организацији обезбеде приступ таквим ресурсима, а да ови нису у стању да им узврате истом мером, логично је закључити да на тај начин они стичу одређену моћ над осталима.

На другој страни, појављује се *културална моћ*, која проистиче из способности појединца или групе у организацији да артикулише стварност и наметне своју слику стварности осталима у организацији. Та артикулација слике стварности и њено наметање осталима врши се кроз процес социјалне конструкције реалности. Кроз тај процес појединци и групе у организацији долазе у инфериоран положај у односу на оне који су уместо њих артикулисали реалност и одредили значења онога што се око њих збива.

Треба имати на уму и чињеницу да инфериорни чланови организације најчешће нису свесни свога положаја нити своје зависности у односу на кључне људе у њој. По свему судећи, они се налазе у когнитивној зависности у односу на такве људе. Између осталог, то значи да су другима препустили да интерпретирају свет и догађаје око њих, уместо да то сами чине.

Структура и извори политичке моћи

Одређена структура и извори моћи карактеристични су за сваку организацију, па самим тим и за политичку организацију која сагласно својим интересима и циљевима учествује у креирању политичког амбијента. Наиме, у свакој организацији, институцији политичкој партији и слично, временом се формира одређена структура моћи. Као што је познато, њоме се интегрише формални ауторитет са неформалним изворима моћи. Реална структура и извори моћи углавном прате дистрибуцију формалног ауторитета, али готово у свакој организацији долази до девијација везаних за формалну структуру. Разлога за то има доста. Најзначајнији произилази из чињенице да, осим разлика које проистичу из формалне хијерархијске позиције, постоје и други извори моћи. Управо та

реална, а не формална структура моћи, сматра се основом политичке моћи.

Дакле, структура и извори моћи врло често су фактор промена политичког амбијента. С тим, што се промене структуре моћи готово увек врше уз промене осталих компоненти организације са којима је моћ врло тесно повезана. Тим променама најчешће претходе, али их и прате, политички процеси којима се мења структура моћи у државним институцијама. Заправо, промена структуре моћи је најчешће неопходан предуслов за промене политичке структуре, као и постојећег система вредности и слично. Разлог за то је једноставан: свака промена политичке моћи доводи до промене политичког амбијента, мењајући политички систем, процесе и културне вредности уз неминовно нарушавање постојећег баланса интереса.

Носиоци моћи настоје да контролишу промене и да спрече промене којима би се могли угрозити њихови интереси. Зато свака значајнија промена политичког амбијента захтева да се прво промене они који у њој имају највећу моћ. Ако то није могуће, незнатне промене политичког амбијента одиграваће се под контролом утицаја субјеката који не желе промене, што у многим случајевима не доводи до жељених циљева, јер се промене врше на начин који је у интересу моћних појединаца који желе остварење својих појединачних циљева.

Што је моћ већа, већи је и утицај на политичке промене, њихово креирање, њихов садржај и њихово спровођење. Појединци који поседују највишу моћ у позицији су да креирају садржај и оквире промена.

Политичка моћ заснована је на различитим носиоцима и изворима те моћи. С тога, потребно је добро проценити да ли су постојећи носиоци и извори моћи у стању да квалитетно пројектују и успешно остваре пројектоване политичке циљеве. Досадашња искуства у вези са тим упућују на закључак да политичке промене, у многим случајевима, захтевају и одговарајуће промене у домену структуре и извора моћи. Нарочито, ако поједини носиоци моћи нису у стању да схвате значај и домете неопходних промена у политичком амбијенту.

Улога моћи у процесу креирања политичког амбијента је неспорна и веома велика. Актуелна је у свим фазама спровођења промена. Колико је важна у току њиховог креирања и припремања политичких промена, толико је значајна и у процесу њиховог спровођења и њиховог преиспитивања. То је опште правило, кога

се увек треба придржавати, чак и у случају да су променама захваћени и сами носиоци и извори моћи. Тим пре, што се без таквог приступа не могу остварити жељени циљеви нити потребан ниво промена.

Ефекти финансијског криминалитета на политички и економски амбијент

Сваким обликом криминалне активности повређују се, или угрожавају одређене друштвене вредности. Све ове вредности испољавају се кроз одговарајуће друштвене односе. За сваки вид деликтног, посебно криминалног понашања, карактеристично је да се њиме напада, а његовим несанкционисањем, штете одређени друштвени односи, те унутар њих и одређене активности, процеси и вредности.

У националним и међународним оквирима, финансијски криминалитет у свим својим друштвено-негативним облицима има веома значајно присуство. Свака држава, заједница држава, међународне организације (политичке и друге), настоје да креирају самостално своју унутрашњу и спољну политику. Своју унутрашњу и спољну политику, утврђену у складу са националним циљевима, наведени субјекти уређују користећи државне органе и институције, владина и невладина регулативна тела, политичке странке и појединце. Ту политику, наизглед за све прихватљиву, у основи уређују и креирају појединци носиоци политичке моћи у датом друштву. Да би се остварила политичка моћ, понекад је потребно створити и финансијску моћ. Отуда, финансијска моћ креира и политичку моћ, односно, извори финансијске моћи директно одређују и креирају носиоце политичке моћи. Према томе, уколико су извори политичке моћи производ финансијског криминалитета, ови токови су и по својој политичкој, економској и правној природи, сагласно последицама које имају у одређеном друштву, системске девијације.¹¹⁾

Утицај финансијског криминалитета на правни и политички амбијент је условљен степеном развијености друштвено-економског система земље. Земље у којима је у току трансформација економског и политичког система много су рањивије и подложне деловању организованог финансијског криминалитета. Својим деловањем он подрива економски и политички систем и, уколико се “отме контроли”, може довести у питање и сам процес транзиције.

11) Теофиловић, Н. (2007) нав. дело, стр. 49-50.

Финансијски криминалитет негативно се одражава на финансијски систем једне земље, на њене економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре. Својим деловањем он може озбиљно да угрози националну финансијску стабилност, процес транзиције, политичку стабилност и демократски развој. Једном речју, ради се о појави која угрожава виталне вредности једне државе, на националном, али и на међународном плану. Облици његове организоване криминалне делатности нису увек уочљиви и препознатљиви, што свакако отежава благовремено предузимање ефикасних мера на његовом откривању, спречавању и сузбијању. Са развојем међународних економских и других веза, финансијски криминалитет добија нове појавне облике, уз коришћење разних метода и средстава.

Укључивањем нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове овај вид криминала угрожава економски систем и тржишну конкуренцију и остварује утицај на економске, политичке и друштвене токове на националном и међународном плану.¹²⁾ Наиме, улазак «прљавог новца» у земљу повлачи нежељене последице изван граница, деградирајући квалитет нашег живота и поспешујући забринутост за националну безбедност. Опран новац је вишеструко опасан за државу у којој се појављује. Он угрожава, пре свега, економске вредности у једној држави, подрива слободно тржиште, нарушава политичку стабилност земље, указује на лоше функционисање институција система, снижава животни стандард грађана, изазива општу рецесију привреде. Све ово указује на чињеницу да финансијски криминалитет има много шири негативан утицај на друштвену заједницу у целини.

Овове треба додати да процес финансијског криминалитета доприноси и непоштеној алокацији богатства те омогућавању да криминалци несметано уживају плодове својих криминалних активности.¹³⁾ Финансијски криминалитет у основи омогућава профитабилност (награђивање) криминала као и пренос економске моћи са тржишта, држава и грађана на криминалце. Једном речју финансијски криминалитет у свим његовим формама има корозивни ефекат на економију једне земље, њену владу и друштвено благостање.¹⁴⁾

12) Tunnell, K. D. (1993) „The Business of Crime: A Documentary Study of Organized Crime in the American Economy“, *Criminal Justice Review*, 18(2), стр. 297.

13) Педић. Ж. (2010) „Нефинансијски сектор и самосталне професије у контексту спречавања прања новца“, *Зборник Правног факултета*, бр. 1, Ријека, стр. 617-642.

14) Dowel, J., Novis, G. (2001) *The consequences of money laundering and financial crime*, Money Laundering-Economic Perspectives- Program Analyst, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, U.S. Department of State.

Организовани финансијски криминалитет може на разне начине, да већу суму „прљавог“ новца убаци у финансијске институције и да тако, кроз нелегална улагања врши контролу одређених сектора привредног пословања. На овај начин, економским и политичким утицајем организовани финансијски криминал може ослабити друштвени систем, односно демократске институције друштва и утицати на поремећај етичких вредности. Управо у процесу приватизације који је спроведен у нашој земљи, али и у земљама у транзицији, створен је амбијент могућности улагања „прљавог“ новца у куповину привредних субјеката. На овај начин, кроз незакониту приватизацију извршена је легализација «прљавог новца» који је прибављен криминалном делатношћу. Дакле, финансијски криминалитет као изузетно негативна појава ствара потенцијално разорне економске, безбедносне, социјалне и политичке последице. Реч је о последицама које су најтежим по свако друштво. Опасност од процеса финансијског криминалитета по само друштво, састоји се и у консолидацији економске моћи организованог криминала, јер му се омогућава да улази у легалну економију, да јача своју економску моћ, а тиме и политичку моћ у једном друштву.

Независно од аспекта сагледавања, ефекте финансијског криминалитета можемо посматрати као дугорочне или краткорочне. Краткорочни ефекти подразумевају директне губитке жртава и друштва, настали као последица овог вида криминалитета и са њим повезаних криминалних радњи. У краткорочне ефекте спадају:¹⁵⁾ губитак/штета за жртве-заједницу и добитак криминалаца, деформација потрошње и штедње, деформација инвестиција, „вештачки“ пораст цена, нелојална конкуренција, промене у увозу и извозу, утицај на output, приход и запосленост, нижи или виши приход јавног сектора и слично.

Дугорочни ефекти овог вида криминалитета су поремећаји у директним страним улагањима, промене у ликвидности, солвентности, репутацији финансијског сектора, појавностима мита и корупције и др.¹⁶⁾ Ови ефекти могу имати изразито негативне економске, социјалне као и политичке последице, посебно за државе у развоју, које су лакше погођене утицајем криминалаца и терориста. Реч је о последицама које су најтеже по свако друштво. У државама с крхким финансијским системима може бити угрожена привреда, друштво, политичка стабилност и коначно, безбедност таквих земаља коришћених као платформе за прање новца.

15) Unger, B. (2007) *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Cheltenham, UK-Northampton, Ma, USA, стр. 113.

16) Исто стр. 7-14.

Финансијски криминалитет има широк спектар негативних повратних ефеката, угрожавајући економски систем и тржишну конкуренцију и остварујући утицај на економске, политичке и друштвене токове, како на националном тако и међународном плану¹⁷⁾. С тим у вези треба истаћи, да однос овог вида криминалитета и поменутих ефеката несумњиво је веома сложен и вишедимензионалан. Неке од тих релација су двосмерне, неке су мањег, а неке већег интензитета. Веома често се нека од поменутих последица појављује као кључни фактор (узрок) за појаву и ширење нелегалних активности у друштву. Деловање финансијског криминалитета несумњиво доводи до високог степена угрожавања пре свега монетарне и фискалне сфере, али и озбиљне импликације на безбедносном и политичком плану, урушавајући виталне вредности једног друштва, али и кредибилитет носилаца политичке моћи једне државе.

ПОЛИТИЧКИ АСПЕКТИ ФИНАНСИЈСКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Политички живот се различито одвијао у различитим историјским периодима, па су самим тим и границе политичког деловања померане у зависности од садржаја друштвених односа и поретка који је био на власти. Посматрајући политику из овог угла, може се констатовати да “људи праве своју властиту историју, али они је не праве по својој вољи, не под околностима које су сами изабрали, него под околностима које су непосредно затекли, које су дате и наслијеђене. Поред тога што политика није била статична појава, посматрано историјски, ипак се трансформације садржаја политике и сфере политичког живота, које су на сцени савременог света, издвајају од других сфера, својом вишедимензионалношћу и дубином и снагом последица које производе.”¹⁸⁾

У савременим условима пословања које карактерише слободан проток људи, капитала и технологије, стабилност политичког окружења у некој земљи представља један од кључних услова и фактора који у доброј мери детерминише друштвено економски развој земље. У савременом друштву, везе између света легалног пословања, илегалног бизниса и света политике постају веома чврсте. Те везе су у основи настале као резултат различитих интереса.

17) Tunnell, K. D., нав. дело, стр. 297.

18) Јовичић, Д. (2007) *Утицај транзиције на рад органа државне управе Републике Српске, с посебним освртом на полицију*, Бања Лука, стр. 123.

Једних, да стекну политичку моћ, других да стекну новчану моћ и наравно трећих који желе и новчану и политичку моћ. А да би појединац остварио једну од наведене три моћи, поред формалног, неопходан му је и реални извор, а то је готово увек новац.

Новац, као нешто чудесно, за економисте, политичаре, пословне људе, али и за обичног грађанина, има посебно значење. За грађанина новац представља израз моћи, богатства, али и средство плаћања. За економисте, политичаре и пословне људе појам новца има специфично значење, али и значење које је идентично схватању новца које има појединац. Бројност и разноликост појмовног одређења новца указује на сложеност и значај новца као општег еквивалента. Данас, на почетку трећег миленијума новац није ништа изгубио од своје чудесне моћи. Имати новац, значи имати моћ, богатство и статусно место. Управо зато, због своје специфичне моћи, новац има посебну улогу и значење и у свери политике. Та повезаност света политике и новца, ствара амбијент да понекад извори новца нису битни, да је остварење циља дозвољено без обзира на начине. У тим и таквим условима новац стечен на нелегалан начин, тај «прљав новац», добија нови статус и постаје новац у форми политике, односно «политички новац».

Бројне форме и облици незаконитог стицања новца, као што је шверц дроге, оружја и људи, прање новца, коцкање, компјутерска пиратерија и друге незаконите активности, сваке године организованом криминалу донесу приход између осамсто и хиљаду милијарди долара, док неки аналитичари процењују да укупна сума прелази чак две хиљаде милијарди долара годишње.¹⁹⁾ У сваком случају, тако велики новац, по својој природи, имплицира и велику друштвену моћ, нарочито у системима либералног капиталистичког тржишта, где људи, појединци и групе, своју политичку моћ црпу из претходно остварене економске моћи, што је сасвим супротно нетржишним социјалистичким системима, у којима човек да би постао економски моћан, најпре мора бити политички моћан, па ту своју политичку, временом претвара у економску моћ.²⁰⁾

Када је реч о политичким последицама овог вида криминалитета, посматрано из угла функционисања сваке привреде, велики значај има политика и обрнуто, политика се не може водити без привреде, економије и новца. Повезаност и међусобна условљеност политике и новца нарочито је присутна у условима транзиције, и то у тој мери да омогућава појединцима, који имају истакнуте позиције у власти или изузетну економску моћ у друштву, да нека-

19) Ћирић, Ј. (2005) «Држава и организовани криминал», *Социолошки преглед*, бр. 3, Институт за упоредно право, Београд, стр. 265–289.

20) Гамс, А. (1987) *Својина*, Београд, стр. 65.

жњено врше кривична дела. Велики број примера презентираних у домаћој и иностраној литератури, говори да највећи део и најопасније видове криминалитета у земљама у транзицији врше, припадници „друштвене елите“, било да се ради о лицима из света „бизниса“ или „политике“. То може бити једно од могућих објашњења - зашто највећи део ових делатности остаје непознат или некажњен. Из овога следи да су у питању друштвено моћни људи о чијој се одговорности говори тек онда када политичком вољом буду лишени те исте моћи. Следи, да је постојање политичке воље у друштву, битан предуслов од чијег испуњења умногоме зависи ефикасност система за борбу против овог вида криминалитета.

До повезивања политике и привреде долази свуда где има управљања и власти, што је неизбежно и у предузећима и у областима њиховог удруживања и у држави.²¹⁾ Монопол у сфери економије увек продукује монопол у сфери политике, што у себи крије велику опасност да се све то лако преобрати у неки од већ виђених облика тоталитаризма. Економија и политика су најчешће две стране једног истог феномена, који би могли назвати феноменом друштвене моћи. Јер када неко дође до новца, онда сасвим лако, уколико то жели стиже и до политичке моћи и утицаја, што му затим омогућује да путем те политичке моћи оствари директне или индиректне утицаје и на економију једног друштва.²²⁾

Последице спреге економске и политичке моћи се негативно одражавају и на правни поредак и правни систем. На овај начин се изражава висок степен непоштовања правних норми и то је код привредног криминалитета далеко наглашеније него код многих других видова социјалног понашања, зато што привредни криминалитет у целини претпоставља кршење читавог низа бланкетних правних норми, али исто тако и добрих пословних обичаја и рационалног економског понашања које је такође уобличено у одређене норме-захтеве. Он дакле, самим својим постојањем утиче на ауторитет правних норми, а тиме и на девалвацију права, која је тим наглашенија што је наглашеније осећање немоћи друштва да му се ефикасно супростави.²³⁾

Неспорно да прање новца спроводе криминалне организације локалног, регионалног, националног или међународног значаја.

21) Пихлер, С. (1978) *Привредни криминалитет и заштита друштвене имовине*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, стр.127.

22) Мрвић-Петровић, Н., Тирић, Ј. (2004) *Сукоб јавног и приватног интереса у троуглу моћи, новца и политике*, Институт за упоредно право, Војноиздавачки завод, Београд, стр. 152. (Тањевић, Н., (2011) «Друштво као жртва носилаца економске и политичке моћи», *Темид*, јун 2011, стр. 23-40.)

23) Тањевић, Н., нав. дело, стр. 34-37.

Међутим, ову појаву у великој мери користе државни и парадржавни органи. Познато је да готово све обавештајне службе на свету, на овај начин, финансирају своје тајне операције. Професионални криминалци се веома често повезују стварајући моћне групе, организацију, које имају упориште у полицији, правосудју и међу политичарима,²⁴⁾ а све у циљу прикривања нелегално стеченог прихода из различитих извора.

Психолошка компонента прања новца итекако указује на политичке аспекте, јер су они који се одлуче на такве радње типични представници оног дела власти и грађанства који се снисходљиво улагују вођама својих политичких партија и представницима политичке и економске елите.²⁵⁾ То су, наизглед, одређени угледни политичари, вође политичких странака, министри, сенатори, конгресмени, народни посланици, представници угледних међународних и националних владиних и невладиних организација, тзв. стални борци за демократију, владавину права и људска права и слободе. Они уз помоћ финансијске олигархије и организованих криминалних организација, да би прикрили своју криминалну делатност, непрестано траже моралне и друге видове лустрације само за друге, али не и за себе. При томе, лицемерно скривају сопствене политичке амбиције за одржање на власти или кад је тренутно изгубе, за долазак на власт.²⁶⁾

Економски и политички утицај криминалних организација може да ослаби друштвене структуре, колективне етичке стандарде и коначно и демократске друштвене институције. У земљама које су у прелазној фази успостављања демократских система, овакав утицај криминала може да наруши процес стварања стабилног друштвено-економског и политичког система.

Поред тога што увелико слаби слободну тржишну економију, финансијски криминалитет, нарушава демократску политичку структуру и политичку стабилност земље, затим ствара опасну претњу државном суверенитету, ауторитету државне власти, нарушава јавне установе што све штети националној економији и државном уређењу. Тим нелегалним пословима се охрабрују појединци да избегавају плаћање пореских обавеза и врше кривична дела из области финансијског криминала што све заједно повећава пореско оптерећење и ствара амбијент фискалне пресије. На овај начин се омогућава криминалним организацијама да делују на еко-

24) Весић, Д. (2008) *Економска и политичка компонента корупције и прања новца*, МП 4, Београд, стр. 481-501.

25) Теофиловић, Н., Јелачић, М. (2006) *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд, стр. 48-49.

26) Исто, стр. 48-49.

номску и политичку структуру једне државе, слабећи њен привредни и политички положај и делимично или потпуно преузимајући власт у циљу очувања својих интереса.

Финансијски криминалитет значајно може утицати на урушавање политичких институција и преузимање утицаја на политичкој сцени. Ако картел перача новца успе да стекне утицај над значајним деловима привреде, они могу даље покушавати да повећају њихову политичку контролу, као и средства за унапређење својих циљева, и да осигурају да власти не уведу строжију финансијску контролу. Ове циљеве субјекти финансијског криминала могу постићи путем корупције, подмићивања или чак путем покушаја утицаја на токове парламентарних или председничких националних избора, чиме би се угрозила сама срж демократских процеса у једној заједници. Као што је истакао Танзи " ови криминални елементи могу корумпирати политичке процесе посебних економија финансирањем кандидата који би вероватније пустили ове елементе да иду својим путем. Када је укључен тако велики новац и исплаћивање од стране криминалних елемената тако значајно, изгледа реално да се очекују такви покушаји који ће учинити да се постави више пријатељски наклоњена администрација."²⁷⁾

Узимајући у обзир чињеницу да су последице финансијског криминалитета, велике и да се тешко отклањају јер се одражавају на све сфере како домаће, тако и међународне привредне и непривредне делатности, јасно произилази да се ради о појави која представља директну претњу и опасност за све значајне вредности једног друштва. Те се справом може рећи да финансијски криминалитет има много широк спектар негативни ефеката на друштво у целини.

* * *

Финансијски криминалитет, нарочито прање новца, повлачи нежељене последице. Те последице су велике и тешко се отклањају јер се одражавају на све сфере како домаће, тако и међународне привредне и непривредне делатности. Ова појава директно утиче на смањење демократске политичке и економске моћи сваког друштва. Изазивајући економску и политичку кризу, може у доброј мери да угрози етичко и законско понашање правних и економских субјеката у примени права, што је супротно демократским процесима и владавини права. На тај начин, носиоци финансијског криминалитета деградирају квалитет нашег живота и поспешују

27) Unger B. (2006) *The Amounts and the Effects of Money Laundering: Report for the Ministry of Finance*, Utrecht School of Economics and Australian National University for the Ministry of Finance, Netherlands, стр. 82-100.

забринутост за економску и политичку стабилност и националну безбедност.

За сагледавање импликација финансијског криминалитета на политички амбијент, од великог значаја је међуоднос њихове економске и политичке компоненте. То је из разлога што ова два, углавном, паралелна процеса омогућавају успостављање и одржавање одређених веза између економских и политичких структура и криминалних група или организација. С обзиром да појавни облици финансијског криминалитета директно утичу на смањење политичке и економске моћи сваког друштва, та чињеница указује на значајну корелацију између политичког амбијента, економије и стопе криминалитета.

Повезаност политичке и економске моћи нарочито је изражена у условима транзиције. То је велики друштвени проблем, јер држава на дужи рок губи кредибилитет, губи свој углед, погоршава се алокација ресурса, опада благостање друштва и јављају се најопаснији видови криминала. Све последице које на овај начин настају су међусобно повезане, и јављају се као економске, политичке, правне, социјалне, етичке. Економске последице се огледају у томе што се напада материјална основа друштва и нарушава привредни систем земље, односно правилно одвијање привредних односа, функционисање привредних процеса, као и реализација привредних активности. Тиме се уједно подрива и политички и друштвени напредак друштва.

Goran B. Milosevic, Dragan M. Cvetkovic

IMPACT OF FINANCIAL CRIME ON POLITICAL ENVIRONMENT

Summary

Financial crime is a range of criminal activities, with major consequences on the economic, political, and social security plan. This type of crime not only undermines the economic and monetary system, but it undermines political stability and security of the country, and makes an impact on social relations at the national and international level. This leads to the spread of economic inequality, reducing the chances of entering the country in foreign direct investment, reduces the rate of economic growth and hinders the creation of a democratic society, rule of law and market economy, there is less trust in the state and its institutions and in general there a crisis of values of the normative system. The aim of this paper is to present the main features of this type of crime and

the effects that occur due to the whole society, with special emphasis on the political environment.

Key words: financial crime, money laundering, political stability, modern society.

ЛИТЕРАТУРА

- Беговић, Б. (2007) *Економска анализа корупције*, Центар за либералнодемократске студије, Београд.
- Бошковић, М. (2001) „Појавни облици корупције и методи супротстављања”, *Безбедност*, бр. 2.
- Весић, Д. (2008) *Економска и политичка компонента корупције и прање новца*, МП 4, Београд.
- Gams, A. (1987) *Својина*, Београд.
- Donald Cressev, D. (1969) *Theft of the nation*, Harper Colophon Books, Harper & Row Publishers, New York, Evanston and London.
- Dowel, J., Novis, G. (2001) “The consequences of money laundering and financial crime”, *Money Laundering - Economic Perspectives - Program Analyst*, vol. 6, no. 2, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, U.S. Department of State.
- Јовичић, Д. (2007) *Утицај транзиције на рад органа државне управе Републике Српске, с посебним освртом на полицију*, Бања Лука.
- Јовановић, М., Живковић, М., Цветковски, Т. (2007) *Организационо понашање*, Мегатренд универзитет, Београд.
- Јордан, Д. (2000) *Политика и дрога, Прљави новац и демократске државе*, АГМ, Загреб.
- Кулић М., Милошевић Г. (2011) „Улога фискалног система у креирању политичког капацитета Србије“, *Српска политичка мисао*, бр. 4, Београд.
- Quirk, P.J. (1997) „Money Laundering: Muddying the economy“, *Finance & Development*, 34 (1).
- Љубомир, М. (2000) „Политички и економски корени корупције”, *Зборник Систем и корупција*, Центар за економска истраживања Института друштвених наука, Београд.
- Милошевић, Г. (2006) „Евазија пореза“, *Наука – безбедност - полиција*, бр. 2/2006, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
- Мрвић-Петровић, Н., Ћирић, Ј. (2004) *Сукоб јавног и приватног интереса у троуглу моћи, новца и политике*, Институт за упоредно право, Војноиздавачки завод, Београд.
- Орловић, С., (2002) *Политичке партије и моћ*, Југословенско удружење за политичке науке, Чигоја штампа, Београд.
- Острогорски, М., (1921) *Демократија и политичке партије*, Напредак, Београд.
- Педић, Ж. (2010) „Нефинансијски сектор и самосталне професије у контексту спречавања прања новца“, *Зборник Правног факултета*, бр. 1, Ријека.
- Петровић, Д. (2010) „О проучавању савремених форми привредног криминалитета - прање новца“, *Страни правни живот*, 3/2010.

- Пихлер, С. (1978) *Привредни криминалитет и заштита друштвене имовине*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду.
- Schneider, F. (2008) „Money laundering and financial means of organised crime: some preliminary empirical findings“, *Global Business and Economics Review*, vol. 10, no. 3.
- Schroeder, R. W. (2001) „Money laundering: A global threat and the internacional comunitys response“, *FBI Law Enforcement Bulletin*, vol.70, Washington.
- Тањевић, Н. (2011) „Друштво као жртва носилаца економске и политичке моћи“, *Темид*, јун 2011.
- Теофиловић, Н. (2007) *Корупција и/или Политика*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
- Теофиловић, Н., Јелачић, М. (2006) *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска академија, Београд.
- Теофиловић, Н., Радовић, Н., Теофиловић, Т. (2009) „Корупција у политичком животу“, Зборник: *Корупција и прање новца*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука.
- Tunnell, K. D. (1993) „The Business of Crime: A Documentary Study of Organized Crime in the American Economy“, *Criminal Justice Review*, 18(2).
- Ђирић, Ј. (2005) „Држава и организовани криминал“, *Социолошки преглед*, бр. 3, Институт за упоредно право, Београд.
- Unger B. (2006) *The Amounts and the Effects of Money Laundering: Report for the Ministry of Finance*, Utrecht School of Economics and Australian National University for the Ministry of Finance, Netherlands.
- Unger, B. (2007) *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Cheltenham, UK-Northampton, Ma, USA.

Resume

Every society, regardless of the level of development of the economy, form of social organization, socio-economic relations, etc., is followed by financial crime. It is one extremely harmful and negative social phenomenon, where people seek to legalize their illegally acquired money through illegal financial transactions, thus infiltrating it in money and economy flows, in order to gain control over certain economic and political processes. In contemporary society, the links between the illegal business and the world of politics is becoming stronger, suggesting that money and politics have always been linked, in an unusual conjunction of the struggle for interest and power.

Financial crime, as well as other similar forms of crime, uses the favorable political, social and economic conditions in a given society, adapting to a given environment not only within countries but also internationally. Like a living organism, financial crime has the ability to constantly evolve, change and adapt, take new forms, to become more and more internationalized and take the form of organized crime, but also affect the political climate of the society with its mechanism of action.

The impact of financial crime in the legal and political environment is conditioned by the degree of development of socio-economic relations in a given society. In this regard, countries in which the ongoing transformation of the economic and political system takes place, are much more vulnerable and susceptible to the activities and influence of financial crime at the political events and the creation of political power. A large number of examples presented in domestic and foreign literature, indicates that the money derived from criminal activity, by its nature, can produce a large social power. Individuals and groups, therefore, using their economic power, create their own political power.

In non-market socialist systems, we also see a connection between economic and political power, but this connection has been established on different lines. In socialist economies, an individual, in order to become economically powerful, must first be politically powerful, so he eventually turns his political power into economic power.

It is obvious that the economy and politics are often two sides of the same phenomenon, which we might call the phenomenon of social power. The consequences of coupling of economic and political power have a negative effect on the legal order and the legal system. Economic and political influence of criminal organizations can weaken the social structure, collective ethical standards, and ultimately democratic social institutions. Besides the fact that it greatly weakens the free market economy, financial crime undermines democratic political structure and political stability of a country. All this can result in creating a climate of threat to national sovereignty, authority of government, and state organization.

The consequences of financial crime are huge, they are difficult to remove and pose a direct threat and danger to all the vital values of a society. Therefore, for assessment of the financial implications of financial crime on political environment, of great importance is to define relationships of their economic and political components, especially bearing in mind that these two mainly parallel processes allow the establishment and maintenance of certain connections between economic and political structures and criminal groups or organizations.

* Овај рад је примљен 01. јуна 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 10. септембра 2012. године.